

Радомир Ђорђевић¹

ГЛОБАЛНО МИШЉЕЊЕ КАО ИМПЕРАТИВ

*

Поводом књиге: Александар Дугин, *Основи геополитике*,
I (450 стр.), II (398 стр.), Екопрес, Зрењанин, 2004.²

*

Писац ове књиге, Александар Дугин (1962), философ и публициста, код нас је већ донекле познат; после мањег чланка под насловом „Метафизика континента: од сакралне географије до геополитике“³ објављен је његов спис *Конспирологија*.⁴ Дугин је необична појава међу савременим руским философима и писцима, пре свега по ширини захвата проблема којима се бави, а она је условљена и природом комплексне, синтетичке дисциплине коју изучава; но, необичне су и прилике које су изнедриле не само овог него и неке друге савремене руске мислиоце. Кад је реч о Дугину, неки биографски подаци довољно сведоче о констатацији која је о њему изречена: магистар философије, истраживао је географију, утемељивач је *неоевроазијства* и савремене школе руске геополитике, главни је уредник часописа *Елементи*, главни уредник алманаха *Мили анђео*, од 1991. године председник је Историјско-религиозног удружења „Арктогеја“, аутор је и водитељ програма „Геополитички преглед“ на радију „Слободна Русија“, а од 1998. године је ректор „Новог универзитета“ у Москви, али и саветник председника Др-

¹ Др Радомир Ђорђевић, професор филозофије у пензији.

² Уводна реч у Руском дому у Београду, 30. I 2007.

³ *Тајна Балкана*. Монографија о геополитици, друго, допуњено издање, Студентски културни центар, Београд, 1995, стр. 77-84. Ова књига је заправо зборник радова иностраних и домаћих аутора о проблемима геополитике. Од иностраних аутора свакако су најважнији класици ове дисциплине Хлефорд Хон Макиндер и Карл Хаусхофер, а од домаћих Милош Младеновић, који је међу првима код нас, још тридесетих година минулог века, писао студије о геополитици. После тога, стицајем разних неповољних околности, готово да су престала истраживања проблема геополитике у нашој земљи. Овај зборник је први знак како нас је „логика живота“, трагедија наше државе и народа, навела да се позабавимо проблемима који су се непрестано бавили научници и философи не само у великим државама, у тзв. затвореним институцијама, него и у малим земљама. Да невоља буде већа, ни дела иностраних аутора о проблемима геополитике код нас готово да нису превођена све негде до средине деведесетих година 20. века.

⁴ Александар Дугин, *Конспирологија*. Наука о заверама, тајним друштвима и окултном рату, превео Зоран Буљугић, „Бримо“, Београд, 2001, 141 стр.

жавне думе (доњег дома парламента); док је од 1999. председник секције „Центар за геополитичке експертизе“, стручног консултативног тела за проблеме националне безбедности код председника Државне думе; од 2000. године држи курс „Философија политике“ на Међународном независном еколошко-политичком универзитету, а од 2001. је и лидер Општеруског друштвено-политичког покрета „Евроазија“. Занимљиво је поменути да Дугин, поред руског, зна девет страних језика, што је и неопходна претпоставка за бављење овако широком и комплексном проблематиком.

Дугин је објавио и велики број списа различитог карактера, бројне мање прилоге у руским и иностраним публикацијама. У најважније спадају: *Путеви апсолута*, Москва, 1990; *Конспирологија*, Москва, 1992; *Хиперборејска теорија*, Москва, 1993; *Конзервативна револуција*, Москва, 1994; *Темплари пролетаријата*, Москва, 1996; *Основи геополитике*, Москва, 1997; *Апсолутна отаџбина*, Москва, 1999; *Наш пут*, Москва, 1999; *Руска ствар*, у две књиге, Москва, 2001; *Еволуција парадигматских темеља науке*, Москва, 2002. На шпанском језику објављена му је књига *Русија. Мистерија Евроазије* у Мадриду 1990. године, на италијанском језику му је изашла монографија *Континент Русија*, у Милану 1991. године, а на енглеском језику су издати његови изабрани радови у три књиге, у Лондону 1999. Дакле, реч је о аутору који несумњиво заслужује пажњу, чији ставови и даље побуђују расправе, полемике – неки од тих ставова су веома спорни.

Ово последње не треба нимало да зачуђује, нарочито ако се зна у каквом се превирању данас налази Русија и у којој су се мери промениле прилике те земље на светској сцени у односу на претходну, совјетску еру. Сасвим је разумљиво да су у питању процеси који се с тешкоћом могу процењивати у свој њиховој сложености, а још теже је одређивање перспектива, што је императив нашег времена. Распад СССР-а и стварање бројних нових држава на територији те земље изазвали су битне промене, чије последице не могу да се у потпуности сагледају ни сада. Многе пређашње идеологије ометале су правилно тумачење и разумевање нових појава.

Поједини писци су, иначе, још пре више деценија назирали, па чак и с великим успехом предвиђали катастрофалне последице које су уследиле, али је глас ових био „глас вапијућег у пустињи“. Они који се бавили футурологијом, тзв. срачунавањем будућности (како се та комплексна дисциплина називала у западној литератури) или прогностиком (тако је поменута дисциплина називана у СССР-у и источноевропским земљама) такође су били на трагу значајних налаза, али су то могли да саопштавају само интерно, дискретно, уз велики ризик, јер су их претежно ступидни партијски идеолози и политичари строго кажњавали. Али, домен геополитике био је још шири, имао је и друге аспекте у односу на футурологију или прогностику.

У геополитици се полазило од релације географија – историја и преко различитих других аспеката доспевало до једних или других генералних стратегија и из које су извођене одговарајуће политичке доктрине. Стари назив за то необично широко поље истраживања био је *геополитика*, а касније је замењен називом *политичка географија*, док је данас у једном делу литературе поново у употреби назив „геополитика“, као што видимо не само из опуса Дугина него и неких других писаца. Међутим, ако занемаримо расправе о томе који је назив прикладнији, јер се и једним и другим назначавају мање или више исти комплекси разнородних проблема, остају питања како да се приступи изучавању тих проблема. Главна препрека је монодисциплинарно образовање највећег дела интелигенције и само изузетно даровити трагаоци могу да се упуштају у разматрања и синтезе те врсте, које никада нису без одређеног ризика † степен поузданости тих налаза не постиже се као у појединим другим, посебним дисциплинама.

Дело Дугина *Основи геополитике* представља, како је то посебно назначено, „први уџбеник геополитике на руском језику“; даље у тој препоруци стоји да се у тој књизи „први пут [се] формулише геополитичка доктрина Русије“. У наставку те препоруке истиче се да је то „неопходан приручник за све оне који доносе одлуке о најважнијим сферама руског политичког живота – политичаре, привреднике, економисте, банкарне, дипломате, политикологе итд“. Научни консултант књиге је руководилац катедре за стратегију Војне академије Генералштаба Руске Федерације генерал-лајтнант Н. П. Клокотов.

Прва књига носи поднаслов „Геополитичка будућност Русије“. У њој се, после краћег предговора аутора за српско издање, налази предговор аутора за треће издање свог дела. Српском читаоцу писац се обраћа са великом симпатијом, он је посетио нашу земљу у време ратних сукоба и о Србима пише готово са дивљењем. Догађаји на Балкану, где су Срби стојерни народ, он посматра као део борбе на „Великој шаховској табли“ (наслов једне књиге Збигњева Бжежинског, водећег америчког идејног стратега у рушењу СССР-а, па и у покушајима разарања саме Русије). Друга књига Дугина има поднаслов „Просторно мислити“. И једна и друга књига имају у прилогу речник геополитичких термина чије је познавање неопходно да би се схватило излагање у целини. Многе анализе и разматрања из својих ранијих списа Дугин је инкорпорирао у ове две књиге и тако оне представљају грандиозну слику светских збивања, како оних прошлих, тако и оних која су, по мишљењу писца, могућа у будућности. Тако је у ову књигу унет и садржај његове поменуте књиге *Конспирологија*, која је код нас раније преведена.

Дугин се ослања на значајне тековине руског евроазијства с почетка 20-их година XX века, али је, осим тога, солидно изучио, рекло би се, и

геополитичку традицију из свих делова света. Што се тиче наведене руске традиције, могли бисмо да је одредимо као *старо евроазијство*.³ Дугин даље развија и знатно шире концепције евроазијства, те се с правом сматра утемељивачем *неоевроазијства*. Треба подсетити на чињеницу да су још у совјетском периоду вођене интерне, мање или више илегалне расправе, писане књиге о проблемима Русије у будућности, које тада нису могле да се објављују. Овде је довољно поменути бројне списе Лава Гумиљова (1912-1992), који су тек постхумно објављени деведесетих година минулог века; посебно је важна књига овог писца и страдалника *Ритмови Евроазије*, објављена у Москви 1993. Гумиљов је био истакнути историчар, етнолог, философ, доктор историјских и географских наука.

Распад или разарање СССР-а изазвао је крупне промене, изменио социјално-политичку климу у Русији, која је истовремено преживљавала и велику економску кризу; људи су се напросто борили за одржање голе егзистенције; рађао се капитализам са свим његовим суровостима, рађао се слој тзв. нових Руса. У таквој клими било је сасвим природно да интелектуалци траже нове путеве; нови путеви су се тражили мучно, наједанпут се откривала руска духовна традиција, која раније, током више деценија, није изучавана. Напоредо са значајним тековинама васкрсавале су и ретроградне тенденције руске традиције. Било је потребно време да се у критичком прилазу нађу правилнија мерила, после разних лутања.

И онда када се распао СССР, остала је Руска Федерација, земља необичне величине за појмове Европљана и других, земља коју, поред Руса као највећег народа, настањују многи други народи, племена итд. Већ сама величина Русије као државе условљава одговарајућа размишљања о њеној природи и посебности; познато је да су се поједини њени највећи мислиоци, као што су Гогољ или Тјучев, али и многи други, мучили око разумевања њеног бића. Када су се из њеног састава издвојиле државе на њеном западу и југоистоку, и према њој заузеле мање или више неприхватљив, каткад непријатељски став, онда су се сасвим легитимно постављала питања нове геостратегије или нове геополитике. САД и друге земље Запада учиниле су све што је било у њиховој моћи да ослабе и саму Русију и да је сведу на знатно мањи чинилац у међународним односима него што је било када она то представљала.

Дугин је само један од оних многобројних руских интелектуалаца који су брзо запазили да се није водила борба само против комунизма, ни-

³ О том евроазијству се код нас писало релативно мало. О политичким погледима евроазијца видети: Милан Суботић, *Евроазијско становиште*, Плато, Београд, 2004. О философским погледима видети: Радомир Ђорђевић, „Философија евроазијства“, рукопис предавања одржаног у Руском дому у Београду 31. X 2006.

ти за људска права, него су велике западне земље, пре свега САД, настојале да истисну Русију на маргине збивања, а, уколико могу, и да је исцепкају на много већи број држава него што се то догодило. То, уосталом, није била никаква нова тенденција, такве тежње Запада испољавале су се и знатно пре Првог светског рата – па и Југославија је на неки начин била сметња у тим рачунима Запада, јер је могла да послужи као неки ослонац за Русију и њен утицај на Балкану у будућности.

Дугинов неоевроазијски приступ није без основа. Већ сама чињеница да Русија припада и Европи и Азији обележава не само њену историјску судбину него и могућу будућност. У великој историософској, па и метафизичкој схеми коју настоји да успостави Дугин Евроазија је највеће копно; оно доспева у разне сукобе са морским или приморским регионима. На језику класичне геополитике ту је реч о сукобу телурократије и таласократије. Да земљиште, географски положај у некој мери одређује судбину народâ и држава које настају на том земљишту, о томе су умовали још древни грчки мислиоци. Током столећа о тзв. географским чиниоцима се расправљало врло много, нарочито од времена Монтескјеа па наовамо.

После књиге Лава Мечникова (1838-1888) *Цивилизација и велике историјске реке* из 1916. године, објављене најпре на француском језику, расправе су оживеле, поготово од 20-их година XX века међу марксистима, као што је био Карл Витфогел итд. Али, геополитика захвата шири круг чинилаца. Отуд Дугин расправља о класицима геополитике, као што су Фридрих Рацел, Рудолф Кјелен Хелфорд Макиндер, Видал де ла Блаш, Николас Спајкмен, Карл Хаусхофер, Карл Шмит. Када је реч о руским евроазијцима, Дугин с правом посвећује највећу пажњу емигранту повратнику и страдалнику Петру Савицком (1895-1968), филозофу и географу, као и последњем великом изданку старог руског евроазијства, једином који је живео у самој Русији, претходници су избегли или изгнани одмах после револуције 1917. године – Лаву Гумиљову.

Заправо су занимљива и важна, пошто су условљена величином и разноликошћу територије руске државе, Дугинова разматрања о тзв. унутрашњој геополитици Русије. Дугинове расправе обухватају, поред осталог, и улогу и смисао великих религија Истока и Запада; улога Русије се разматра у склопу светских збивања, а писац настоји да догађаје тумачи као коцкице у светском мозаику великих игара између разних снага на међународној позорници, дакле, не узима их као случајне, настоји да их повезује и осмишљава према схемама које је успоставио. Веома важан је и прилог у другој књизи у којем су објављени најважнији текстови или фрагменти из опуса неких од најистакнутијих писаца који су се бавили проблемима геополитике. Тако књига има и карактер приручника. Поменуо сам да је књига означена као уџбеник – мислим да је она то само једним делом, у оној мери

у којој је излагање систематично и садржи одговарајуће прегледе теорија, чинилаца, распореда снага на међународној позорници, указивање на тенденције развоја на основу одговарајућих показатеља итд.

Дугиново дело је, међутим, знатно богатије. У њему налазимо и веома слободна размишљања о разним догађајима, појавама, често без указивања на податке који би могли да поткрепе поједина смела или необична извођења. Тако је књига једним делом, може се рећи, и литерарна слика пишевог доживљаја одређених збивања. Сегменти ауторових разматрања или схема могу се успешно оспоравати, на пример, идеја о трансепохалном, *континуираном* сукобу између тзв. евроазијаца и атлантиста.

Такође се лако може запазити и пишево прецењивање улоге тајних друштава и организација, како оних из прошлости, тако и оних које данас постоје. Прецењивање иде дотле да овај теоретичар сматра како је неопходна посебна научна дисциплина чији би предмет био деловање тајних друштава и организација. Та проблематика се изучавала од давнина, а испитује се и данас у оквиру више дисциплина, првенствено у историји, политикологији итд. Јасно је да је у наше време све већа улога појединих таквих организација, превасходно тајне полиције, а такође је несумњиво да се оне, уместо органа за заштиту интереса државе, злоупотребљавају, да веома често постају чинилац разарања самих држава чији су орган представљали у почетку. Извесно је да је њихово изрођавање неизбежно, из различитих разлога, а девиза њиховог пословања понајчешће гласи "циљ оправдава средство"; унутар сваке земље води се борба и међу различитим организацијама те врсте. Ако још додамо и чињеницу да су везе тих служби измрежене широм света, да су оне и велика опасност за многе народе, онда се стиче прегледна слика о сложености друштвених односа и великих претњи које угрожавају савремени свет у његовим настојањима да рационално организује живот народа.

Ове и друге критичке примедбе које можемо да упутимо Дугину не умањују битно значај његовог обимног дела, које ће без сумње и код нас изазвати одговарајуће интересовање – тим пре што код нас књига те врсте готово да ни нема. Изузетак је уџбеник Мирка Грчића *Политичка географија* за студенте Географског факултета Универзитета у Београду,⁴ који се умногоме разликује од Дугиновог, пре свега по богатству конкретног материјала на основу којег можемо да стварамо слику савременог света са становишта савремене политичке географије.

⁴ Мирко Грчић, *Политичка географија*, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2000, 530 стр., са обимном библиографијом.